

ЛІТЕРАТУРА

1. Архітектура Львова: Час і стилі. XIII–XXI ст. — Л.: Центр Європи, 2008. — 720 с.
2. Бірюльов Ю. Захаревичі: Творці столичного Львова. — Львів: Центр Європи, 2010. — 336 с.
3. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії. — Л.: Центр Європи, 2005. — 184 с.
4. Львівщина: Історико-культурні та краєзнавчі нариси. — Л.: Центр Європи, 1998. — 392 с.

Ірина Янковська

(Львів)

ЦЕРКОВНИЙ АНТИМІНС – ОБРЯДОВА ДЕТАЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Богослужіння у Церкві звершується завжди із використанням певних речей, які є освячені та мають певну мету і місце використання. Миряни завжди можуть бачити використання Хреста Господнього, Святої Євангелії, Чаші, Дискоса та ін. речей, які є необхідні на літургії. Однак є річ, без якої звершення літургії є немислиме та заборонене постановами Церкви. Це Антимінс, який прості миряни не можуть бачити у використанні, тому, що вживається він за літургією лише у вівтарі, на престолі [2, с. 1].

Антимінс – це чотирибічний білий лляний або шовковий шматок тканини, на якому на якому зображено мертве тіло Спасителя, покладене в гріб. В нього зашивають святі моці мучеників або інших святих і під час безкровної жертви Христос Господь є разом з мучениками, що постраждали за Його науку. Крім зображення Христа в гробі, має надпис для якої церкви він був посвячений, ім'я єпископа, що посвячував, а також важливим елементом є герб єпископа, який підтверджував, що предмет дійсно освячений та його можна застосовувати під час служб.

Слово антимінс грецького і латинського походження. Грецька приставка «анти» означає «замість», а латинське «mensa» - «стіл», «трапеза». Тобто с антимінс має значення «замість престолу» і це відображає його історичну функцію в церковному богослужінні. Виникнення антимінсу пов'язано з історією розвитку християнської церкви.

Походження антимінсу пов'язують з законом, який визначив, що кожний храм, для проведення в ньому богослужіння, повинен бути наперед освячений. По стародавньому церковному правилу освячення проводилось тільки єпископами. Вони не завжди могли робити це, бо мали великі службові обов'язки і храми знаходились на значній відстані. Єпископи освячували антимінси і клали в них святі мощі, які передавали до нових храмів. Після цих дій антимінс служив свідоцтвом освячення і благословення архієрея, а значить дозволом на проведення в храмі Божественної Літургії.

В 691 р. відбувся Трульський собор (П'ято-шостий собор) - собор Церкви в Константинополі, одне з правил якого забороняє священикам без дозволу єпископа служити Літургію в молитовних кімнатах приватних домів. Це не дозволяло самочинні богослужіння, які при відсутності зовнішнього знаку, видавалися незаконними. Зовнішнім знаком став антимінс, попередньо освячений єпископом.

Натомість археологи пояснюють появу антимінсу по-іншому. В перші 3 століття християни терпіли постійні гоніння, спочатку від євреїв, які не увірували в Христа, потім від язичників, Єрусалим і храм Божий були зруйновані. В епоху гонінь і утисків в храмах не могли поставити твердих престолів із мармуру, срібла чи золота. Повинні були з'явитись переносні престоли чи жертovníки невеликих розмірів. Християни сумлінно оберігали святиню (престол) від осквернення ворожих рук. І під час гонінь, коли храми були зруйновані і відправляти Літургію було небезпечно, єпископи давали освячені антимінси, на яких мала звершуватися Євхаристія по приватних домах, печерах, під відкритим небом. Всюди, де тільки могли переховуватись від злоби ворогів. Так з'явився антимінс – замість престолу. У випадку крайнощів (при пожежі храму під час Літургії, чи нападі ворогів) на антимінсі можна було довершити Богослужіння [1, с. 2-3]. Саме тому у богослужбовій практиці розрізняються "рухомі" і "нерухомі" антимінси: нерухомі призначені для постійного перебування в певному храмі, назва якого на них вказана; рухомі ж видаються або в храм, який існує тимчасово, або для здійснення служби "на всякому місці", про що робиться відповідний напис на антимінсі [2, с. 3].

Тут ми можемо провести пряму паралель, адже в історії української греко-католицької церкви ми теж спостерігаємо такі процеси. В часи заборони нашої Церкви митрополити не полишали свою діяльність, а навпаки, не лякаючись трагічних наслідків, вони підтримували народ. Церква діяла в підпіллі, не маючи змоги правити богослужіння у храмах священники робили це у домівках мирян, або просто неба, використовуючи антими́нс, який був освячений нашими єпископами, замість престолу [4, с. 54-55]. Тлумачення написів та сюжету зображення я наведу нижче у розділі.

В давнину священники самі виготовляли антими́нси, та приносили архієреям для освячення, у церквах могли навіть існувати окремі «начальники антими́нсів», які займалися створенням цих церковних предметів. Зовнішній вигляд їх часто відрізнявся. Так на ньому могли зображуватись чотирикінцеві або восьми кінцеві хрести, іноді разом із знаряддями страти Спасителя. З XVII століття почалось виготовлення однотипних антими́нсів, на котрих типографським способом нанесено зображення Спасителя положеного до гробу або ж Оплакування Ісуса Христа. Ця тематика не дарма найбільше поширилася серед сюжету антими́нсів, муки Ісуса Христа, Його жертва заради людей має сакральне значення. Разом із мощами святих на антими́нсі ця духовна єдність створює під час Літургії справжнє возз'єднання з Богом.

Антими́нс являється великою святинею в Церкві, із ним звершується таїнство пресвятої Євхаристії. Також постійно і молитвенно присутній святий, мощі якого знаходяться в антими́нсі.

Зараз антими́нс є невід'ємною частиною престолу, без якої не можна звершувати Божественну літургію. У сучасній богослужбовій практиці він розгортається в певний момент богослужіння, а після його закінчення знову згортається особливим чином і зберігається на Святому престолі у спеціальному платі – ілітоні.

Одним із кращих прикладів цих величних святинь, які зберігаються у фондах Львівського музею історії релігії, є антими́нс «Покладення Ісуса Христа до гробу», освячений митрополитом Галицьким Андреем Шептицьким, переданий у 1937 році

Никиті Будці Генеральному вікарію митрополичої капітули у Львові (рис. 1). Кліше для друку цього антими́нсу створив польський художник і реставратор Юліан Макаревич, який за сумісництвом був автором гравюри (рис. 2). На ньому зображується у центрі мертве тіло Ісуса Христа над ним схилені Йосиф та Никодим і посередні стоїть Богородиця, над якою хрест з терновим вінком. Обабіч — два ангели, які тужать [3, с. 14-16]. Символічними є зображення чотирьох євангелістів на антими́нсі, а саме: Марк, Матей, Лука та Іван. Представники св. Церкви числу 4 приписували особливий таємничий зміст. 4 сторони світу, в якому ми живемо, 4 головних вітра. Церква теж поширювалась по всій землі у чотирьох напрямках. При опорі теж використовують 4 стовпи. Христос нас навчає за допомогою символів і метафор.

До апостолів застосували образи 4 херувимів (які бачили пророк Єзекиїл і євангеліст Іван.). Це – людина, лев, тілець, орел. Такі образи нам пригадують, що Ісус Христос зійшов із небес, стався людиною, як тілець був жертвою викуплення, як лев перемиг своїх ворогів, і як орел вознісся на небо.

Матея зображають із людиною-юнаком, бо він починає своє Євангеліє людським родоводом Христа.

Марко із левом, бо сувора проповідь Івана Хрестителя, була подібною до сильного ричання лева. Марко пише більш про чудесні дії Христа (про силу над стихіями, зцілення людей, владу над демонами).

Лука зображується із тільцем. Він починає своє Євангелія із історії священничого служіння Захарії, в обов'язок якого входило принесення в жертву волів.

Іван із орлом. Він розпочинає вічним Божеством Ісуса Христа, для зображення якого потрібна була далекозорість орла [1, с. 5-6].

Важливу роль саме митрополит Андрей Шептицький відіграв як перша людина, яка почала збирати ці церковні предмети. Спалювати антими́нси, які уже не були придатні для служіння, не можна було, тому їх залишали на Святому Престолі загорнутими в ілітон. Проте, розумівши їх не лише церковну значущість, але й мистецьку та історичну цінність Андрей Шептицький почав їх колекціонувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Любенська О. Антимінс – замість престолу. - 2010. - 3 с.
2. Мартинюк П. Антимінс, його історія та значення у Православній Церкві. – 2011. – 4 с.
3. Кара-Васильєва Т. Українська плащаниця // Людина і світ.- 1997.- ч. 4.
Федорів Ю. Обряди української церкви. Історичний розвиток і пояснення. - Рим - Торонто, 1970. - 282 с.

Рис. 1

Рис. 2